

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ
2017 – 2018 Eğitim – Öğretim Yılı
Anayasa Hukuku Vize Sınavı Cevap Anahtarı
Tek ve Çift Numaralı Öğrenciler

I. OLAY

Hükümet, Türkiye'nin başkentinin İstanbul olması yönünde bir anayasa değişikliği teklifi hazırlayarak, TBMM Başkanlığına vermiştir. Ana muhalefet partisi, bu teklife alternatif olarak 185 milletvekilinin imzasıyla başkentini İzmir olması yönünde anayasa değişikliği teklifini TBMM başkanlığına sunmuştur. TBMM Başkanı hükümetin teklifini Anayasa'ya aykırı bularak reddetmiştir. Ana muhalefet partisinin teklifi 335 milletvekilinin oyuyla kabul edilerek, onay için Cumhurbaşkanlığına gönderilmiştir. Cumhurbaşkanı bu anayasa değişikliği teklifinin halkoyuna sunmak üzere Resmi Gazete'de yayınlanmasına karar vermiştir. Hükümet, değişiklik teklifi Resmi Gazete'de yayımlandıktan hemen sonra, Anayasa Mahkemesi'ne bu değişikliğin hem esas hem şekil yönünden iptali için başvurmuştur. Anayasa Mahkemesi bu değişikliği iptal etmiştir.

Sorular:

1. 1982 Anayasası'na göre Anayasa değişiklik teklif yetkisini açıklayarak olayımızdaki teklifleri değerlendiriniz. **(10 puan)**

1982 Anayasası'na göre (m.175) Anayasanın değiştirilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının en az üçte biri tarafından yazıyla teklif edilebilir. Hükümet tasarısı ile anayasa değişikliği teklifi yapılamaz. **(3 puan)** Olayımızda Hükümetin anayasa değişiklik teklifi vermesi Anayasa'ya aykırıdır. Hükümetin teklifinin TBMM Başkanı tarafından reddedilmesi Anayasa'ya uygundur. **(2 puan)** Ana Muhalefet Partisinin teklifi, anayasa değişikliği teklif sayısı bakımından doğrudur. Ancak, Anayasanın 4. maddesine göre Anayasa'nın ilk üç maddesi değiştirilemez, değiştirilmesi teklif edilemez. Değişiklik teklifi Anayasa'nın 4. maddesine aykırıdır. **(5 puan)**

2. Cumhurbaşkanının ve Anayasa Mahkemesi'nin anayasa değişiklikleri kapsamındaki yetkisini açıklayarak, olayımızda Cumhurbaşkanı ve Anayasa Mahkemesi'nin kararlarını değerlendiriniz. **(10 puan)**

1982 Anayasası'na göre (m.175) Cumhurbaşkanı Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları, bir daha görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne geri gönderebilir. Meclis, geri gönderilen Kanunu, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile aynen kabul ederse Cumhurbaşkanı bu Kanunu halkoyuna sunabilir. Meclisçe üye tamsayısının beşte üçü ile veya üçte ikisinden az oyla kabul edilen Anayasa değişikliği hakkındaki Kanun, Cumhurbaşkanı tarafından Meclise iade edilmediği takdirde halkoyuna sunulmak üzere Resmî Gazetede yayımlanır. Doğrudan veya Cumhurbaşkanının iadesi üzerine, Meclis üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile kabul edilen Anayasa değişikliğine ilişkin kanun veya gerekli görülen maddeleri Cumhurbaşkanı tarafından halkoyuna sunulabilir. Halkoymasına sunulmayan Anayasa değişikliğine ilişkin Kanun veya ilgili maddeler Resmî Gazetede yayımlanır. **(3 puan)**

Anayasa Mahkemesi Anayasa değişikliklerini sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Anayasa değişikliklerinde şekil denetimi, teklif ve oylama çoğunluğuna ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlıdır. **(2 puan)**

Olayımızda Cumhurbaşkanı Meclisçe üye tam sayısının beşte üçünden fazla ancak üçte ikisinden az olan 335 oyla kabul edilen Anayasa değişikliği teklifini halk oylamasına sunması Anayasaya uygundur. **(2 puan)** Anayasa Mahkemesi anayasa değişikliklerini sadece şekil bakımından denetleyebilir. Başkente ilişkin değişiklik teklifi Anayasa'nın 3. maddesi kapsamında olduğundan, ilk üç maddeye ilişkin değişiklik teklifi verilemez. Değiştirilemez

maddelere ilişkin teklif, şekil denetimi kapsamında girdiğinden Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı Anayasaya uygundur. **(3 puan)**

II. OLAY

Dava konusu 30.3.2012 günlü, 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'da, iptali istenen kuralla, 'Kur'an-ı Kerim' ve 'Hz. Peygamberimizin Hayatı' derslerinin ortaokul ve liselerde isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulması öngörülmektedir. Dava dilekçesinde, 'Kur'an-ı Kerim' ve 'Hz. Peygamberimizin Hayatı' derslerinin, ortaokul ve liselerde isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulmasını öngören kuralın, **İslam dini ile devlet arasında aidiyet ilişkisi kurduğu**, devletin tüm dinler karşısında eşit mesafede durmasını engelleyeceği, bu dersleri seçmeyecek öğrencileri dolaylı da olsa inançlarını açıklamaya zorlayacağı ayrıca, ikili bir eğitime yol açacağı, dolayısıyla kuralla, Anayasa'da korunan laiklik ve eşitlik ilkeleri ile **din ve vicdan özgürlüğünün ihlal edildiği** ileri sürülmüştür. (AYM, E.2012/65, K.2012/128, K.T. 20.9.2012).

Sorular:

1. Günümüz modern devletlerde din ve devlet ilişkilerinde hangi modellerin uygulandığını açıklayarak, Türkiye'deki din ve devlet ilişkilerini bu modeller bakımından değerlendiriniz. **(10 puan)**

Günümüzde dünya uygulamalarına bakıldığında, din ve devlet ilişkilerinin belirlenmesinde ortak bir yaklaşım görülmemektedir. Ancak, genel olarak üç farklı modelden söz edilebilir. Bunlar; teokratik devlet, Marksist devlet ve seküler/laik devlet modelleridir. **(2 puan)** Teokratik devlet, hukukun kaynağının din kabul edildiği devlettir. Bu devletlerde, resmi bir din kabul edilir ve diğer hukuk kurallarının dine uygunluğu aranır. **(1 puan)** Sosyalist devlet modelinde, Marks'ın, "din kitlelerin afyonudur" sözünden hareketle, birçok Sosyalist ülkede din dışlanmıştır. Sosyalist ülkelerde, din ve devlet işleri ayrılığı daha kesindir. Bu kapsamda, din daha çok bireysel alana bırakılır. Devlet din alanında herhangi bir sorumluluk üstlenmez. **(1 puan)** Seküler anlayışta dini dışlayıcılık değil, devlet ve kilise kurumlarının "egemen ve bağımsızlığı" karşılıklı kabul edilir. Sekülerizm, dine dayalı devlet ya da dini dışlayıcı devlet anlayışının dışında, şeklen devlet ile din kurumlarının ayrılığına dayanmaktadır. **(1 puan)** Din ile devlet kurumlarının ayrılığı anlayışı, Fransa'da Batı sekülerizminden farklı gelişmiş ve Fransız sekülerizmine "laiklik" denilmiştir. Fransız laiklik anlayışında, din-devlet ayrılığı yanında, devletin dini kontrol etme anlayışı hâkimdir. **(1 puan)**

Türkiye'de laiklik ilkesi Anayasada açıkça düzenlenmiştir. Anayasamızda ayrıca din hizmetlerinin görülmesi için hükümete bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı öngörülmüştür. Bu nedenle Türkiye'de din ve devlet kurumlarının ayrılığı ilkesi değil, Fransız laiklik anlayışı çerçevesinde devletin kontrolünde din uygulaması kabul edilmiştir. **(4 puan)**

2. Liberal demokrasinin gereklerini, din ve vicdan özgürlüğünün kapsamını açıklayarak, liberal bir devlette resmi din bulunmasının din ve vicdan özgürlüğünü ihlal iddiasını değerlendiriniz. **(10 puan)**

Liberal demokrasinin özü, halkın egemenlik yetkilerini kullanacak organları serbestçe belirlemesi, belirlediği yöneticileri değiştirebilmesi, yeri geldiğinde doğrudan yönetimde söz sahibi olabilmesidir. Halkın yönetimde söz sahibi olması liberal demokrasilerde çok partili siyasal hayat ve serbest seçimlerle gerçekleşir. Demokratik bir rejimde temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınmış olması esastır. **(4 puan)**

Din ve vicdan özgürlüğü liberal devletlerde ve uluslararası insan hakları sözleşmelerinde güvence altına alınan başlıca temel haklardandır. Bu düzenlemelerden hareketle, din ve vicdan özgürlüğünün iki boyutuna işaret edilmektedir. Birincisi, bir din ve inanca “sahip olmak” veya “değiştirmek”; ikincisi ise “açığa vurma”dır. Açığa vurma, tek başına veya topluca; hem kamusal hem özel alanda olabilir. Açığa vurma, öğretim, ibadet, ayin ve törenler şeklinde yapılabilir. **(2 puan)** BM İnsan Hakları Komitesi, din ve vicdan özgürlüğünü düzenleyen 18. maddeye ilişkin “Genel Yorumunda”, “Sözleşmede güvence altına alınan haklardan yararlanılmasına herhangi bir şekilde zarar vermeden ve başka din mensupları ya da inançsızlar aleyhine ayrımcılığa yol açmadan, bir dinin “devlet dini ya da resmi din” olarak kabul edilmesi 18. maddeye aykırı değildir” demiştir. Dolayısıyla, bir ülkede resmi din olması tek başına din ve vicdan özgürlüğüne aykırı görülmemektedir. Olayımızda, din ile devlet arasında aidiyet ilişkisi kurulmasının din ve vicdan özgürlüğünü ihlal ettiği iddiası hukuki temelden yoksundur. **(4 puan)**

3. Aşağıda yer alan kurumların insan haklarını koruma mekanizmaları içindeki yerini ve hukuki niteliğini açıklayınız.

a) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (2 puan)

Uluslararası insan hakları koruma sistemi içinde bölgesel nitelikte, Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi içinde yer alan sözleşme içi yargısal nitelikte bir denetim mekanizmasıdır.

b) BM İnsan Hakları Konseyi (2 puan)

Uluslararası insan hakları koruma sistemi içinde evrensel nitelikte, doğrudan BM organlarına bağlı sözleşme dışı denetim organıdır.

c) Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (2 puan)

Ulusal insan hakları koruma sistemi içinde, kanunla kurulmuş, bağımsız yarı yargısal nitelikte ulusal koruma mekanizmasıdır.

d) BM İnsan Hakları Komitesi (2 puan)

Uluslararası insan hakları koruma sistemi içinde BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi içinde, yarı yargısal nitelikte sözleşme içi denetim mekanizmasıdır.

e) Kamu Denetçiliği Kurumu (2 puan)

Ulusal insan hakları koruma sistemi içinde, anayasa ile kurulmuş, yarı yargısal nitelikte, ulusal koruma mekanizmasıdır.

III. OLAY

2018 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun değiştirilmesine ilişkin olarak Bakanlar Kurulu'nun sunmuş olduğu kanun tasarısının görüşmeleri devam etmektedir. İktidar Partisi üyelerinden B söz alarak sürecin uzamasını eleştirmiştir. B, 2019 sonrasında artık benzeri gecikmelerin yaşanmayacağını i) Cumhurbaşkanı'nın iradesiyle benzer hukuki düzenlemelerin kolayca yapılabileceğini ve ii) bu süreci engellemesi halinde ise Meclis'in kendi geleceğini tehlikeye atacağını belirtmiştir.

Ana muhalefet partisi üyelerinden C ise B'nin açıklamalarını değerlendirdiği konuşmasında şu görüşleri dile getirmiştir: "B'nin yasama organının konum ve yetkilerine dair açıklamaları 6771 sayılı Kanun ile 1982 Anayasası'nda yapılmış olan değişiklikleri yeteri kadar incelemediğini göstermektedir. Ayrıca kanunda yapılmak istenen değişiklikler, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı D'nin kendi görev alanına ilişkin izlediği politikalar neticesinde ortaya çıkan hataların giderilmesine yöneliktir. Bu durumda ilgili kanunu değiştirmek yerine Meclis olarak izlememiz gereken bir yol mevcuttur."

C'nin açıklamasının ardından Muhalefet Partisi üyesi beş milletvekili bu yolu işletmek üzere önerge vermiştir. Önergenin görüşmeleri sırasında verilen güvensizlik önergesi sonucunda Bakan D hakkında yapılan oylama, toplantıya katılan 250 milletvekilinin 180'inin güvensizlik oyu vermesi ile sonuçlanmıştır.

Bu süreçte kamuoyunda mevcut Anayasa değişikliği yürürlüğe girmeden önce diğer bazı değişikliklerin de yapılması gündeme gelmiş ve basında yoğun olarak Cumhurbaşkanı'nın konum ve yetkileri tartışılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda dile getirilen görüşlerden biri de milletin iradesinin siyaset arenasına doğrudan yansıtılabilmesinin yolunun 1921 Anayasası'ndaki sistemin benimsenmesinden geçtiği yönündedir. Ayrıca değişiklik sürecinin kapalı kapılar ardında yapılmaması için izlenmesi gereken tek yolun 1961 Anayasası'nın yapım sürecinde benimsenen yöntem olduğu görüşü dile getirilmiştir.

Sorular:

1. B'nin 2019 sonrasına dair açıklamalarında işaret ettiği iki hususu 6771 sayılı Kanun ile getirilen değişiklikler ışığında değerlendiriniz. **(10 puan)**

i) B, 2019 sonrasında artık benzeri gecikmelerin yaşanmayacağını ve Cumhurbaşkanı'nın iradesiyle benzer hukuki düzenlemelerin kolayca yapılabileceğini belirtmiştir. Cumhurbaşkanı'nın iradesiyle yapılacak hukuki düzenlemeler ile kast edilen Cumhurbaşkanlığı kararnamesidir. 6771 sayılı kanunla 1982 Anayasası'nın 104. maddesinde yapılan değişiklik uyarınca Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasada münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir. **(5 puan)**

ii) B, 2019 sonrasında artık benzeri gecikmelerin yaşanmayacağını ve bu süreci engellemesi halinde ise Meclis'in kendi geleceğini tehlikeye atacağını belirtmiştir. Meclis'in kendi geleceğini tehlikeye atma ihtimali ile Cumhurbaşkanı'nın TBMM seçimlerini yenileme yetkisine gönderme yapılmaktadır. 6771 sayılı kanun ile 1982 Anayasası'nın 116. maddesi değiştirilerek TBMM'nin üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla seçimlerin yenilenmesine karar verebileceği düzenlenmiştir. Bu halde Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi

birlikte yapılır. Cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesine karar vermesi halinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimi ile Cumhurbaşkanlığı seçimi birlikte yapılır. **(5 puan)**

2. C'nin izlenmesi gerektiğini belirttiği yolu açıklayarak, yasama-yürütme ilişkileri bakımından önemini değerlendiriniz. **(10 puan)**

C'nin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı D'nin kendi görev alanına ilişkin izlediği politikalar neticesinde ortaya çıkan hatalar nedeniyle işletilmesini önerdiği yol gensorudur. Gensoru parlamenter rejimlerde Bakanlar Kurulu veya bir bakanın Meclise karşı siyasi sorumluluğunu sağlama aracıdır. Bu yöntem ile Bakanlar Kurulunun genel politikası veya bir bakanın kendi yetkisi alanında izlediği politika açısından TBMM tarafından denetlenip harekete geçirilebilecek (siyasi) sorumluluğu bulunmaktadır. **(5 puan)**

Parlamenter sistemde yasamanın yürütme organının bir kanadı olan Bakanlar Kurulu ya da bir bakanın siyasi sorumluluğuna giderek görevden alabilmesini mümkün kılan gensoru yöntemi karşısında yürütmenin yasamaya karşı seçimlerin yenilenmesi/fesih yetkisini kullanma imkanı mevcuttur. Bu sistemde belirtilen gensoru ve fesih gibi araçlar yasama ve yürütmenin birbirinin görevine son verebilme imkanını sağlayan ve bu bağlamda kilitlemeleri açan mekanizmalar olarak ortaya çıkmaktadır. **(5 puan)**

3. Bakan D hakkında işletilen süreci ve sonuçlarını değerlendiriniz. **(10 puan)**

1982 Anayasası'nın 99. maddesi uyarınca gensoru önergesi, bir siyasî parti grubu adına veya en az yirmi milletvekilinin imzasıyla verilir. Gensoru görüşmeleri sırasında üyeler veya gruplar gerekçeli güvensizlik önergeleri verebilir veya Bakanlar Kurulunun güven isteminde bulunabilir. Bakanlar Kurulunun veya bir bakanın düşürülebilmesi, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla olur; oylamada yalnız güvensizlik oyları sayılır. **(5 puan)**

Olayda gensoru önergesi bir siyasi parti grubu ya da en az 20 milletvekili tarafından verilebilecekken 5 milletvekilinin imzası ile verilmiştir. Ayrıca yapılan oylama sonucunda bakanın düşürülebilmesi için üye tamsayısının salt çoğunluğu, yani güvensizlik yönünde 276 oy gerekliyken, yalnızca 180 güvensizlik oyu verilmiştir. Dolayısıyla Bakan B'nin gensoru yoluyla düşürülebilmesi için gerekli yeter sayı sağlanmamıştır. **(5 puan)**

4. 1921 Anayasası'ndaki sistemin benimsenmesi önerisi, bu anayasada benimsenen hükümet sisteminin hangi yönlerine işaret etmektedir? 1921 Anayasası'nda benimsenen hükümet sisteminin özelliklerini dikkate alarak açıklayınız. **(10 puan)**

1921 Anayasası'nda kuvvetler birliği ilkesi ve meclis hükümeti sistemi benimsenmiştir. Büyük Millet Meclisi yasama yetkilerine ek olarak yürütme yetkisini de kuşanmıştır. Yürütme işlerini Meclis adına görmek için oluşturulan İcra Vekilleri Heyeti, BMM'de doğan, ona bağımlı ve onun denetimi altında çalışan bir kuruldur. Meclisin kendi üyeleri arasından seçtiği vekiller aracılığıyla yürütme işlerini gördürmesi, bunları yönlendirmesi ve denetlemesi, gerektiğinde azledip yerlerine yenilerini seçebilmesi, bütün bunlar kuvvetler birliği ve meclis hükümetinin tipik göstergeleridir. İcra Vekilleri Heyeti, sürekli toplanık olan BMM'nin çalışma süresini kısaltma, onun tatil ya da feshetme yetkilerine sahip değildir. **(5 puan)**

1921 sistemi devlet başkanlığı makamını öngörmemektedir. Cumhurbaşkanı'nın konum ve yetkilerinin sorgulanması ile milletin iradesinin doğrudan siyaset arenasına yansıtılabilmesine yönelik tartışma, meclis hükümeti sisteminde devlet başkanlığı makamının olmayışı ve

yürütme organının doğrudan Meclis'in seçtiği, yönlendirdiği ve görevden alabildiği vekillerce yerine getirilmesi bakımından ele alınmıştır. **(5 puan)**

5. Yapılması önerilen Anayasa değişikliği ve 1961 Anayasası'nın yapım süreci arasındaki bağlantıyı dile getiren görüşü değerlendiriniz. **(10 puan)**

1961 Anayasası askeri kanadı oluşturan Milli Birlik Komitesi ve sivil kanadı oluşturan Temsilciler Meclisi tarafından hazırlanarak halkoylamasına sunulmuştur. Temsilciler Meclisi'nin oluşumuna bakıldığında devlet başkanı, MBK, İller, CHP, CKMP, Barolar, Basın, Eski Muharipler Birliği, esnaf kuruluşları, gençlik, işçi sendikaları, odalar, öğretmen kuruluşları, tarım kuruluşları, üniversiteler, yargı organları tarafından üyelerinin seçildiği görülmektedir. Fakat seçimlerde genel oy ilkesi uygulanmamış ve temsilcilerin bir kısmı doğrudan ihtilal organınca (MBK ve devlet başkanı) atanmıştır.

157 sayılı Kanun'un 31. maddesi gereğince görüşmeler önce Temsilciler Meclisi, sonra MBK'da yapılmaktaydı. Görüş ayrılığı durumunda uyuşmazlık konusu hüküm her iki meclisten seçilecek eşit sayıda üyeden oluşan bir karma kurulda ele alınacak, oluşturulan yeni metin kurucu meclis birleşik toplantısında üçte iki çoğunlukla karara bağlanacaktı. MBK üye sayısı TM'ninkinin üçte birinden daha az olduğundan, yarı temsili sivil bir organ olan TM, metne son şeklini vermede avantajlıydı. **(5 puan)**

Olayda anayasa değişikliğinin 1961 Anayasası'nın hazırlık sürecine benzer bir yöntemle yapılması öngörülmüştür. Böylece toplumun farklı kesimlerinin anayasa yapım sürecinde temsil edilmesi sağlanmak istenmiştir. Fakat yapım sürecine askeri kanadın da katıldığı ve DP'nin Temsilciler Meclisi'nde temsil edilmediği göz ardı edilmiştir. **(5 puan)**